

שאלות ותשובות לסיכום מסכת עירובין

אם יש לה מזוזות ישרות עשרה טפחים [לחכמים. ולר"מ שלשה] (שם בדעת הרמב"ם, וכ"כ הריטב"א. ומשמע בר"ן שנקט כן אף בדעת רש"י, וכ"מ בריטב"א ביומא יא: והט"ז (סק"ב) כתב בדעת הטור כרש"י).

ב. הרמב"ם (מזוזה ו,ד) ושלחן ערוך (יו"ד רפז,ב) פסקו כחכמים. ויש פוסקים כרבי מאיר (וכן דעת רבי, לדברי רבינא להלן לג) שחוקקים להשלים (ע' או"ז ח"ב ה; שו"ת מהרי"ל צד).

ג. יש אומרים שאין כיפה חייבת במזוזה אלא אם יש שם תקרה ישרה ממעל לכיפה (עפ"י שו"ת מהר"ם שיק או"ח קסז, מובא בשבט הלוי ח"ב סו"ס"י קנ וסי' קנז, וכן נקט להלכה על פי דברי רש"י הרי"ף והריטב"א עכ"פ לחומרא, שלא לברך על המזוזה כשאין שם תקרה ישרה. וכן האריך בספר חדושים ובאורים סי' ב ס"ק יד יז. [ולכאן] יש מקום לומר שגם כשאין תקרה ישרה בפועל אנו רואים השכבה העליונה כמשקוף, כאילו חקקנו מקום הקימור ביושר, ש"ל שגם חכמים מודים שחוקקים אך לא 'להשלים' הלכך כשיש שיעור פתח רואים את הסתום כפרוץ, שאין להרחיק מחלוקתם. ומה שהצריך הריטב"א 'שיהא למעלה סף שוה' [וביומא יא: צדד בדבר] י"ל שזוהו רק לפי שיטתו שצריך משקוף בולט ואין די בתקרה, ובסתם כיפה אין בליטה בקימור לפיכך הצריך משקוף למעלה].

ויש חולקים וסוברים שאין צריך משקוף ישר (ע' חו"א יו"ד קע,ג עפ"י לשון הרמב"ם ושו"ע, וע"ש באו"ח עא,ו. וכ"כ בדעת הרמב"ם באבני נור סי' רסד; רצא,ג).

ויש אומרים שאם יש רגלים ישרות בגובה עשרה, לדברי הכל אין צריך משקוף ישר (עפ"י אבני נור או"ח רסד והו"מ קח וחזו"א עא,ו – ע"ש אודות צורת הפתח עם רגלים זקופות שבמקום קנה עליון אחד יש לה שני קנים הגושים באלכסון זה כנגד זה ^א [וערש"ש יומא יא:]. וע' גם בשו"ת הריטב"א ח"ג רעא).

ד. צורת הפתח שנעשתה משני קנים דקים שמרוב דקותם הם נכפפים ומתעגלים בראשיהם, ובמקום החוט הוא שוה – מותר (עפ"י הרד"ם יח, צוטט במנחת שבת פכ"ח ובמכתב הגרשו"א בסו"ס 'ועלהו לא יבול' ח"ב עמ' שטז).

דין אמלתרא בפתח גדול – נתבאר לעיל ג.

דפים יא – יב

כג. הכשר מבוי הסתום משלש רוחות, כיצד?

הכשר מבוי סתום; בית שמאי אומרים לחי וקורה. ובית הלל אומרים לחי או קורה. רבי אליעזר אומר (וכן דעת תנאים נוספים – ע' שבת קיז): לחיים (משני עברי הפתח). נסתפקו בגמרא האם מצריך ר"א קורה מלבד הלחיים, אם לאו. ורצו להוכיח מהברייתא שצריך, ודחו.

לפי הצד שרבי אליעזר מצריך קורה, הרי שיטתו כבית שמאי. ולפי הצד השני, יתכן ומפרש דברי בית הלל ש'לחי' שאמרו – היינו לחי מכל צד. ואעפ"י שלא נפשטה הבעיה, פשט הסוגיא הוא שר"א מצריך גם קורה וכבית שמאי, והואיל והלכה כבית הלל לכך אנו נוקטים שמספיק לחי אחד (ר"ן). ובאבני נור (רעא,כא) כתב שמסקנת הסוגיא שר"א לא הצריך קורה, שהרי אמרו מודים חכמים לר"א בחצר. ע"ש).

וגזרת חכמים היא זו, אבל מדאורייתא המבוי רשות היחיד הוא בשלש מחיצות [ולרבי יהודה בשתים] ואין צריך תיקון.

מבוי שהוא פחות מארבע אמות (ברוחב פתחו. רש"י); תלמיד אחד – הוא רבי מאיר (יג). – אמר משום רבי ישמעאל לפני רבי עקיבא (ובברייתא מובא כן מרשב"ג, כפירוש רב אשי) שמודים בית שמאי שאין צריך לחי וקורה. ורבי עקיבא חלק ואמר: על זה ועל זה נחלקו.

מבוי שפתחו פחות מארבעה טפחים, אמר רב אחלי (/ רב יהיאל): אינו צריך תיקון כלל. ומחלוקת תנאים בדבר.

הרמב"ם (שבת יז, ט) פסק דלא כרב אחלי אלא שיעור מבוי בשלשה טפחים, ומשום לבוד. ואין כן דעת הראב"ד ורוב המפרשים (ע"ש ריטב"א ר"ן ומאירי).
 כל זה אמור במבוי שארכו יתר על רחבו, אפילו משהו, ובתים וחצרות פתוחים לתוכו, אבל מבוי שארכו כרחבו אינו נותר בלחי משהו ולא בקורה טפח (רב) אלא הריהו כחצר שאינה ניתרת אלא בפס ארבעה.
 'בתים וחצרות' פרש"י (וראב"ד): שתי חצרות ובית פתוח לכל חצר (וע' בבאור שיטתו בארוכה בחדושי הנצי"ב). וכמה ראשונים נוקטים (עפ"י הגמרא בשבת קלא): שתי חצרות ושני בתים פתוחים לכל חצר (עפ"י תוס' רשב"א ריטב"א ור"ן). ובדעת הרמב"ם (יז, ט-ה) יש מפרשים אפילו בבית אחד וחצר אחד די (ע"ש ר"ן, דלא כהמ"מ). וע"ע ר"ח עד. מאירי כאן ושו"ת הרשב"א ח"ה רב וח"ו קסב.

דף יב

כד. א. תיקון חצר שנפרצה, כיצד?

- ב. לשון ים הנכנסת לחצר, כיצד מותר למלאות ממנה מים ולטלטל בחצר?
- ג. האם מבוי יכול להעשות רשות היחיד מהתורה על ידי לחי או קורה, או על ידי שיתוף? ומאי נפקא מינה?
- א. חצר ניתרת בפס אחד. רבי אומר: בשני פסים. וכן פסק רב נחמן. ופירש רבי זירא דעת רבי יוחנן: ברוח אחת – בארבעה (– אם מעמיד פס בצד אחד בלבד, צריך שיהא רחב ארבעה טפחים). בשתי רוחות – משהו לכאן ומשהו לכאן. [ולדברי רבי יוסי אין לחי פחות משלשה, הלכך צריך פס שלשה מכאן ופס שלשה מכאן לרבי]. וכן פירשו בדעת שמואל. וכן נראית דעת רב נחמן.
- א. רש"י פרש שחכמים שאמרו פס אחד, היינו רחב ארבעה. והתוס' והר"ן חולקים ומפרשים שלחכמים די בפס משהו. ולפירושם, נחלקו אמוראים בדעת רבי; לרבי יוחנן ברוח אחת בארבעה ובשתי רוחות במשהו, ולר' אדא בר אבימי לעולם צריך שני פסים של שלשה (ע' בהרחבה ברשב"א וריטב"א, מהרש"א חזו"א ע"ג, ג). ויש מפרשים שלדעת רבי יוחנן, לרבי צריך פס ארבעה בכל צד (ע' בחדושי המאירי, וכן מובאת דעה זו בירושלמי).
 להלכה כתבו הפוסקים שמצד אחד עושה פס ארבעה ומשני צדדים – במשהו (עפ"י רמב"ם שבת יז, ט; או"ח שסג, ב). גובה הפס – עשרה טפחים (עפ"י מאירי וש"פ או"ח שם).
- ב. יש אומרים שלפי דעת אותו תלמיד משום רבי ישמעאל (ורשב"ג בכרייתא) הנ"ל, חצר הפחותה מארבע אמות אינה צריכה שני פסים אלא אחד (מובא בראשונים במשנה). וכמה ראשונים דחו דעה זו (ע"ש רשב"א ורשב"א יג).
- ג. כל זה אמור לענין מחיצה רביעית, אבל שאר מחיצות של החצר צריך שיהיה בהן עומד מרובה על הפרוץ, ואם הפרוץ מרובה אינו מותר אלא על ידי 'צורת הפתח'. ויש מחמירים שאין מועיל 'צורת הפתח' בפרוץ מרובה, כנזכר למעלה (עפ"י עבודת הקדש א, יג. מובא במאירי כאן; תוס' וריטב"א צד).
- ד. פס מועיל לחצר אפילו אם אינו מלא אלא מתכשר ע"י תורת 'לבוד', כגון פס שבעה ומשהו הנתון סמוך לארץ בפחות משלשה טפחים (עפ"י מאירי).
 כמו כן מועיל פס ברוב הדופן, כגון בדופן שבעה די בפס הסותם את רובו (אפילו פחות מארבעה. תוס' עפ"י הגמ'. ויש מפרשים שנראה מדבריהם להצריך ארבעה דוקא. ע' בחדושי המאירי ובספר חדושים ובאורים).

חצר שאין ארבעה טפחים ברוחב כניסתה, צריכה גם היא תיקון בפס, שלא כמבוי (כן אמרו בגמרא לפי תירוץ אחד. וכן פסק הריטב"א יג. וכ"ה בשו"ע או"ח שסג, א).

מדובר שבחצר עצמה יש ארבעה על ארבעה, שאל"כ מקום פטור הוא, אלא שהכניסה אליה צרה, כגון שרפנות החצר מצרים והולכים כלפי הפתח (עפ"י ראשונים יג. בשם הראב"ד; מאירי. וכ"ה במג"א ובבאה"ל שסג, א; אבני נזר או"ח ש, ה).

חצר שארכה יתר על רחבה אפילו במשהו (רב בשם רבי חי"א, שלא כפי שמואל עד שיהא פי שנים באורך), הריהי כמבוי וניתרת בלחי או קורה.

לגרסת הראב"ד, החצר אינה ניתרת אלא בפס ארבעה, אפילו אם ארכה יתר על רחבה (וע' גם בפסקי רי"ד ורי"ז).

ויש אומרים שחצר אינה ניתרת בלחי וקורה אלא אם יש לה כל תיקוני מבוי, כגון פתיחת בתים וחצרות אליה (עפ"י רבנו יהונתן ומאירי). אבל דעת שאר הראשונים שרק במבוי הצריכו שיהיו בתים וחצרות פתוחים לו, אבל חצר ניתרת תמיד בלחי וקורה כל שארכה יתר על רחבה. [ונחלקו אחרונים אם חצר זו פירצתה בעשר אמות כשאר חצרות או בארבעה טפחים כמבוי – לדעת רב הונא (לעיל נ). ע' גור אריה לעיל; חזו"א סה, טז].

ב. לשון ים הנכנס לחצר; מעשה בא בכפר רועים לפני רב יהודה, ולא הצריכו אלא פס אחד. קל הוא שהקלו חכמים במים.

היתה הפירצה יותר מעשר אמות, אין ממלאים הימנו בשבת אלא אם כן יש לו מחיצה (לגדור הפירצה) גבוהה עשרה טפחים. ודוקא למלא מים אבל לטלטל בחצר מותר אפילו אין בפירצה מחיצה מגולה, אם אך נשארו גידודי כותל בגובה עשרה, אעפ"י שהים מכסם (כ"מ לפרש"י).

פרשו בתוס': מדובר שהמחיצות ניכרות מקרוב ולא ממרחק, הלכך בתוך החצר מותר לטלטל אבל להכניס מהחצר לבית אסור, כי לבני הבית אין המחיצה ניכרת בגלל המים.

ורבי"ן פירש שאם אין המחיצות ניכרות אסור לטלטל, ורק כאשר נכנסו המים בשבת מותר לטלטל, הואיל והותר בכניסת השבת – הותר, אבל למלאות המים שבאו בשבת אסור שהרי לא הותרו מעולם. [וכן לפי מה שפרשו ר"ת והשר מקוצי, אין מקור לחילוק הנ"ל בין טלטול בחצר להכנסה לבית אלא כל שאין המחיצות ניכרות אסור].

וריצב"א פירש שמותר לטלטל בכל החצר אעפ"י שאין המחיצות ניכרות, ורק לדלות אסור שמא יבוא לדלות מעבר לחצר [משא"כ כשהפירצה עשר או פחות אין חוששים לכך, שיש היכר לפתח החצר].

והרי"ף מפרש שיש גידודים – כעין פסים – מעל המים, ומכשירים לטלטל בחצר אבל לא לשאוב המים.

ג. מבוי סתום, הואיל ויש בו שלש מחיצות הריהו רשות היחיד מהתורה. ולרבי יהודה אפילו מבוי מפולש שיש לו רק שתי מחיצות. אבל לדעת חכמים מבוי מפולש אינו רשות היחיד מהתורה. ואם התקינו בו לחי, אמר רב יהודה: הזורק לתוכו (מרשות הרבים) חייב, שלחי משום 'מחיצה' והרי נעשה מהתורה רה"י. אבל התקינו בקורה טפח – הזורק לתוכו פטור, שאין הקורה מועילה משום מחיצה אלא משום היכר הלכך אינה עושה 'רשות היחיד' מהתורה. וכן אמר רבה: לחי משום מחיצה וקורה משום היכר. ורבא אמר: אחד זה ואחד זה משום היכר (לפיכך גם אם יש שם לחי, הזורק לתוכו מרה"ר פטור).

שיתוף בכך ודאי אינו עושה את המבוי ל'רשות היחיד' מהתורה.

- א. יש מצדדים לומר שלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים, אינו מועיל מדין 'מחיצה' אלא מדין 'היכר' והזורק לתוכו מרשות הרבים יהא פטור (עפ"י תורת רפאל נ. ובחזו"א נסתפק בדבר – ע' קהלות יעקב ה). ויש מי שהוכיח שאף זה מועיל משום 'מחיצה' (עפ"י אבני נזר או"ח רחצ, ג).
- ב. שתי דפנות סמוכות בזוית ישרה ('כמין גאם'), וסמך לחי ברוח שלישי לאחת מהן; בבאור הלכה (ססג, א) כתב שנחשב אותו שטח כרשות היחיד מהתורה, שהלחי משום מחיצה וכאילו יש כאן שלש דפנות. והחזון-איש חולק (וכן כתב להוכיח בספר חדושים ובאורים, שאין אומרים 'לחי משום מחיצה' אלא כשיש כותל ממול, שמחשיבים כאילו יש כותל המחבר את הכתלים ויש בו פתח).
- ג. הלכה שלחי משום מחיצה (עפ"י רז"ה; רשב"א כב. ועוד).

שיטת הרמב"ם (שבת יז, ט) משמע שמהתורה אינה נחשבת רשות היחיד אלא המוקפת ארבע מחיצות, אבל בשלש אינה אלא מקום פטור ['כרמלית' – מדרבנן], ועל ידי הלחי נעשית רשות היחיד כמו מחיצה רביעית. [וכן הקורה עושה מדרבנן את המקום 'רשות היחיד', כדי שיהא אפשר על ידה לעשות שיתוף – שלא תקנו תורת שיתוף ועירוב אלא ב'רשות היחיד'] (עפ"י הגר"ח הלוי, בבאור דברי הרמב"ם ריש הל' עירובין; אבני נזר רעא, כ-כא [וע"ע בחדושי המאירי להלן צד. ובהערת הגרשו"ב שם 188]. ובחדושי הגרז"ר בנגיס (ח"א יא) כתב לבאר הסוגיא לדעת הרמב"ם, והעולה מדרביו שאף לרבא שלחי משום היכר, מועיל מהתורה במבוי סתום להוות מחיצה רביעית. וצ"ב).

דף יג

דיני הטלת קנקנתום בדיו בכתיבת ספר תורה ומגילת סוטה; מחיקת פרשת סוטה מספר תורה לסוטה ודיני כתיבת מגילתה לשמה – נתבארו בסוטה כ.

דפים יג – יד

- כה. א. מהם תנאיה והלכותיה של הקורה המתקנת את המבוי?
 ב. מה דינן של שתי קורות שאחת יוצאה מכותל זה ואחת מכותל זה? וכן שתי קורות סמוכות בשוה או אחת למעלה ואחת למטה?

א. הקורה שאמרו – רחבה טפה, כדי לקבל אריח שגדלו טפח ומחצה [והעודף על הקורה מכאן ומכאן, ממרחו בטיט כדרך בנין].

לחכמים, צריכה שתהא בריאה כדי לקבל אריח. ולרבי יהודה אין צריך אלא אפילו היתה של קש ושל קנים רואים אותה כאילו היא של מתכת. היתה עקומה – רואים אותה כאילו היא פשוטה (יש אומרים אפילו לחכמים. עפ"י ירושלמי; ריטב"א ועוד). ואין הדבר ברור. ער"ן). עגולה – רואים אותה כאילו היא מרובעת. היקף העיגול הנצרך – שלשה טפחים, שכן בשיעור זה קוטר טפה.

רב אמר לשנות: רחבה ובריאה, שלא כפי ששנה רב יהודה לחייא בר רב: רחבה אעפ"י שאינה בריאה. ומכל מקום בקורה הרחבה ארבעה טפחים אמר ר' אילעאי אמר רב: אין צריך שתהא בריאה.

א. יש מפרשים שרב פסק להלכה כחכמים, שלא כרב יהודה שנקט כדברי רבי יהודה (הר' אביגדור). ויש מפרשים שהנידון היה בגרסת דברי חכמים במשנה. ולפי"ז גרסת המשנה שלפנינו שנויה כפי שתיקן רב [וכך הלכה] (ר"ת). וי"מ שרב היה שונה גרסת רבי יהודה כחכמים, להפך מהשנוי במשנתנו (רשב"ם; ריטב"א. והתוס' הקשו על כך).

קמח